

EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ ȘI SANITARĂ ÎN LOCALITATEA NISPORENI (1914-1940)

Ion Chirtoagă

În timpul Primului Război Mondial și în perioada interbelică, evoluția populației localității Nisporeni avea loc în condiții specifice pentru perioada respectivă din regiune. La finele Primului Război Mondial au apărut condiții favorabile pentru ca Basarabia să se unească cu România, fapt care a favorizat dezvoltarea economică și socială a populației românești de la est de Prut, inclusiv din Nisporeni.

În cele ce urmează ne vom opri succint asupra evoluției populației din Nisporeni (1914-1940) în timpul Primului Război Mondial și a măsurilor luate de autoritățile române în domeniul sanitar, în localitate și, parțial, în satele din plasa cu același nume în perioada interbelică.

Informații despre populația Nisporenilor se conțin în diferite statistici culese periodic de către autoritățile, mai întâi imperiale ruse, apoi române. În preajma Marii Uniri a fost întocmită o statistică, care ne poate servi ca punct de pornire în studierea chestiunii abordate în prezentul studiu. La începutul Primului Război Mondial, la Nisporeni locuiau 4531 persoane. În Nisporeni de Jos se aflau 2971 de oameni, inclusiv 2741 români basarabeni, 34 ruși (inclusiv 6 lipoveni, adică reprezentanți ai acestei etnii, credincioși de rit vechi), 18 ucraineni și 128 de alte naționalități (țigani, armeni ș.a.) În Nisporeni de Sus locuiau 1560 persoane, inclusiv 1498 români basarabeni și 62 de evrei. Din punctul de vedere al apartenenței de gen sursa menționată ne permite să analizăm doar situația populației românești, bărbații fiind mai numeroși decât persoanele de gen feminin. În Nisporeni de Jos erau 1427 persoane de gen masculin și 1314 – feminin. În Nisporeni de Sus locuiau 799 persoane de gen masculin și 699 – feminin (Справочная книга 1915, 160).

În timpul războiului, o bună parte a persoanelor de gen masculin, aflate în floarea vârstei, au fost mobilizate pentru a fi trimiși în calitate de carne de tun pe numeroasele fronturi, unii dintre ei fi-

ind măcelăriți în luptele grele. Mai târziu a fost întocmită o listă de 52 de bărbați din Nisporeni, căzuți pe fronturile Primului Război Mondial¹.

În urma acestor evenimente tragice, la Nisporeni, ca și în alte localități din Basarabia și din întreaga Europă, s-a produs un decalaj semnificativ între bărbații în floarea vârstei și femeile în perioada de fertilitate optimă. S-a redus foarte mult numărul căsătoriilor și, bineînțeles, a natalității. În atare condiții nefavorabile de reducere a numărului nașterilor, sporește rata mortalității, depășind-o, într-o oarecare măsură, pe cea a natalității. În urma acestor evoluții în condițiile de creștere a populației are loc o anumită reducere a numărului locuitorilor din Nisporeni.

Spre finele conflagrației mondiale, situația demografică a localității a început să se amelioreze puțin. În 1917, de pe câmpul de luptă au început să revină la baștină majoritatea celor care mai rămăsese în viață. A început să crească numărul căsătoriilor și, desigur, a natalității. Drept dovadă servește faptul că în 1919, în plasa vecină Zberoaia au decedat 262 de persoane, însă s-au născut 388 de copii².

Totuși, situația demografică din Nisporeni ca și din Basarabia și din alte regiuni ale bătrânului continent european, continua să fie complicată ca urmare a războiului care se încheiase recent. Către anul 1918 starea sanitară a satelor din spațiul românesc, inclusiv din Basarabia, era precară. După cum menționa Nicolae Iorga, „medicina a plecat de la domni, a trecut pe la boieri, fără a fi ajuns încă la țărani...” Pe parcursul Primului Război Mondial nivelul sanitar al populației regiunii dintre Prut și Nistru s-a redus foarte mult. Ca și în alte războaie, în timpul conflagrației mondiale, în Basarabia au avut loc numeroase deplasări și concentrări de trupe imperiale, care au provocat o extindere a bolilor virale în rândul populației locale

¹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1260, f. 72 verso-73.

² ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2370, f. 195.

– febrei tifoide, tifosului exantematic, variolei ș.a. Serviciile sanitare rusești erau neputincioase în fața unui șir de epidemii, care periodic făceau ravagii în rândurile armatei și populației civile.

După Unirea politică, serviciile sanitare locale au fost subordonate Inspectoratului Sanitar din Basarabia, care au desfășurat o muncă amplă și intensivă de contracarare a bolilor virale. Chiar de la începutul activității sale, Comisariatul Basarabiei a acordat o atenție specială ameliorării situației epidemiologice din regiune. Deja la 7 iunie 1918 el a emis o ordonanță referitoare la serviciul medical de la est de Prut: „Văzând starea sanitară rea din Basarabia și că tifosul exantematic continuă a fi foarte intens, (ordon - *n.n.*) ca toți medicii” să se prezinte la datorie. Iar la 10 iulie A. Văitoianu a ordonat ca să fie vaccinată populația în vederea protejării ei de holeră, care făcea ravagii în regiunile vecine ale Ucrainei. În această perioadă se extindea în toată Europa epidemia de gripă spaniolă, care la finele Primului Război Mondial și în perioada imediat următoare a dus la cimitir câteva milioane de oameni de pe bătrânul continent. Deja la 1 octombrie 1918 campania de jandarmi din județul Chișinău raporta prefecturii acestuia că aproape toate satele erau contaminate cu epidemia de gripă spaniolă. Se întâlneau multe cazuri mortale. În acest sens, căpitanul Gorescu preciza că inspectoratul sanitar nu întreprindea măsurile necesare pentru combaterea acestei maladii periculoase. Și spitalele din Basarabia se confruntau cu insuficiența de medici calificați, medicamente, combustibil, mijloace financiare ș.a.

Situația sanitară constituia o îngrijorare de prim rang și autorităților locale din plasa Nisporeni. La 10 ianuarie 1919 subprefectul plasei Th. Ionescu-Dore raporta prefecturii că în primele luni ale anului precedent au decedat mulți oameni din cauza că starea sanitară a plasei lăsa mult de dorit. Printre măsurile profilactice îndreptate direct împotriva bolilor virale subprefectul considera sporirea numărului medicilor și văruirea caselor. În acest scop, propunea prefecturii să se dea „cooperativelor var pe care locuitorii să-și poată văru casele știindu-se că aceasta este numai pentru a se înlătura bolile ce eventual ar putea aduce infecții, glodul de pe drumurile satului. Însă cum prin aceste părți bântuie tifosul exantematic și cum aici sunt cazuri destul de numeroase ca să ne îngrijoreze pe toți, singurul mijloc este de a mări

personalul medical pentru ca să poată la nevoie să dea ajutorul necesar”³.

O piedică serioasă în activitatea sistemului medical de pe teritoriul plasei Nisporeni o constituiau drumurile proaste, care primăvara și toamna, când avea loc desfundarea lor din cauza ploilor și a zăpezii topite, deveneau impracticabile. În acest sens relatează și subprefectul plasei: „...Din cauza drumurilor, care sunt aproape impracticabile... este aproape imposibil unui singur medic să se poată deplasa la bolnavi, mai ales, că în grija sa (se afla - *n.n.*) și un spital din Nisporeni”⁴.

O altă rezervă în combaterea bolilor infecțioase o constituia menținerea curățeniei în gospodării: „Cum toate bolile se propagă foarte ușor atunci când nu se găsește curățenie într-o gospodărie și când soarele nu intră în case, una din grijile cele mai mari ale autorităților noastre este de a arăta oamenilor acest rău, făcând pe cât se poate de dat, în special, pentru fiecare gospodărie și dacă nu prin sfaturi da chiar și prin amenzi să facem ca fiecare sătean să aibă curățenie în casă...”⁵. De asemenea, se cerea ca să se facă curățenie și prin curțile oamenilor, deoarece „în unele gospodării sunt grămezi de 2-3 ani și, mai ales, să aibă fântâni făcând o groapă cât de adâncă și care să se dezinfecțeze cât mai des cu apă și var”⁶. Cu alte cuvinte, plecarea pe front a unui mare număr de bărbați a lăsat un șir de familii fără brațe de muncă eficiente. Din această cauză, multe gospodării, rămase fără brațe de muncă bărbătească, s-au adunat grămezi de gunoi de grajd, care constituia o condiție propice pentru izbucnirea și propagarea unor boli infecțioase.

O problemă mai veche a Basarabiei o constituia și lipsa unor cimitire pentru animalele domestice, așa cum erau în unele țări europene avansate. „O altă cauză de infecție, relatează subprefectul, mai este lipsa unor cimitire pentru vite, care mai mor de boli contagioase pentru oameni. Cadavrul este aruncat pe câmp după ce proprietarul vitei moarte de această boală a avut grijă de a-i lua pielea atât de scumpă aci...”⁷. În continuare Th. Ionescu-Dore relatează că de la încălțăminte de piele a unui animal domestic contaminat cu o boală virală se îmbolnăveau mai mulți oameni, propunând ca în

³ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 21 verso.

⁴ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 21 verso.

⁵ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 21 verso.

⁶ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 21 verso.

⁷ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 21 verso.

fiecare comună să fie inaugurat câte un cimitir de animale moarte. Oficialul mai opina că urma „a se mări personalul medical al agenților medicali și, mai ales, a se da medicamente pe la familii și spitale care aici din cauza insuficienței de alimentație organismul oamenilor fiind foarte slăbit, orice boală cât de ușoară în alte timpuri aici face ravagii printre ei”⁸.

După cum se vede, o altă cauză a creșterii mortalității în rândurile populației locale o constituia insuficiența și calitatea proastă a alimentelor utilizate de populația locală: „Alimentația este cât se poate de rea și de insuficientă, așa că s-a ajuns un pud de păpușoi la 35 ruble, iar un pud de grâu – la 85. Din cauza însă că mai fiecare sătean are anemie, cel puțin, 1000 de ruble ar da și aceste prețuri fabuloase însă nu se găsesc cu foarte mare greutate și de aici a venit intervenția mea pentru a se da voie locuitorilor să-și aducă pâinea din alte județe”⁹. Nu trebuie de uitat nici faptul că la finele Primului Război Mondial, în mai multe țări beligerante, inclusiv în România, se promova o politică de limitare a comerțului cu pâine pentru a nu periclita aprovizionarea populației urbane și trupele militare cu acest produs foarte necesar.

De asemenea, administrația era îngrijorată de calitatea proastă a alimentelor: „Ceea ce este grav însă e faptul că păpușoi sunt stricați, mucegăiți și din cauza scumpetei oamenii îl mănâncă așa ceea ce se știe că dă naștere la o boală atât de gravă „pelagra”, care duce întotdeauna la nebunie”¹⁰. În continuare, Th. Ionescu-Dore raporta despre măsurile pe care el le întreprindea în vederea ameliorării situației create: „Singura măsură ce se impune este de a aduce din localitățile unde s-a făcut pâine pentru locuitori care să se distribuie prin ordine. Tuturor morarilor ce iau vamă pentru morărit ca să dea tot ce va face ca vamă locuitorilor satului în maximum 20 ruble pudul de păpușoi”¹¹. În continuare, oficialul român a apelat la conștiința cetățenească a sătenilor, pentru ca cei mai bogați să facă anumite sacrificii în vederea salvării de la înfometare a unor oameni, lipsiți de alimente.

În aceeași zi, subprefectul Th. Ionescu-Dore relatează prefecturii și despre situația din localitatea Nisporeni: „Tifosul exantematic, în ultimul timp,

luând proporții îngrijorătoare în comuna Nisporeni astfel că la începutul lunii ianuarie se găseau numai în spitalul din localitate 11 bolnavi afară de alte multe cazuri nedeclarate, este aproape imposibil medicului circumscripției M.D. Blanc de a-și face datoria așa cum cer împrejurările de azi. Din cauza drumurilor... (medicul se ocupă, în principal, cu îngrijirea bolnavilor din spital – *n.n.*). Pentru combaterea acestei boli care aici în Basarabia este epidemică și deci trebuie a se lua măsuri foarte aspre. Este absolută nevoia de a se numi încă un medic la spitalul din Nisporeni cum și un agent sanitar care, împreună cu personalul existent al spitalului, va putea face ca bolile să nu se mai propage și prin satele vecine”¹².

Situația continua a fi complicată și în săptămânile următoare. La 9 februarie 1919 subprefectul raporta prefecturii: „Cum că pe zi ce trece tifosul exantematic face victime noi... pe care din cauza insuficiența personalului medical, lipsei de medicamente, impracticabilitatea drumurilor și altele face imposibilă nu numai distrugerea focarelor dar chiar contaminarea celorlalți. Și pentru a vă arăta mai bine mortalitatea numai în comuna Nisporeni în anul 1918 au murit 110 oameni cu toate ravagiile ce a făcut spanca (gripa spaniolă - *n.n.*), iar în luna ianuarie 1919 până la (data de 29 - *n.n.*) au murit 30 de oameni din care majoritatea de tifos exantematic”¹³.

Oficialul cerea subalternilor, în primul rând, medicilor să întreprindă măsuri energice pentru ameliorarea situației sanitare din comuna Nisporeni: „Față de această stare îngrijorătoare pentru populație am convocat la subprefectură în ziua de 28 ianuarie curent pe doctorul spitalului și șefii diferitor autorități locale, când am luat mai multe măsuri pentru combaterea acestei epidemii. Iar în ceea ce privește dezinfectarea celorla cu care bolnavul a venit în contact dl doctor Blanc ne-a declarat că etuva spitalului este stricată și trebuie a fi schimbată la Chișinău cu alt mai bună”¹⁴. În ziua de 9 ianuarie 1919, în spitalul din Nisporeni erau 24 de bolnavi din localitate, încă 20 suferinzi mai fiind la domiciliu¹⁵. Pe lângă bolnavii din spital medicul urma să aibă grijă și de cei, care rămânau la domiciliu.

⁸ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 22.

⁹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 22.

¹⁰ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 22.

¹¹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 22.

¹² ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 23-23 verso.

¹³ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 83.

¹⁴ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 83.

¹⁵ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 83 verso.

Conform aceluiași date statistice, culese de autoritățile locale în primele 4 luni ale anului 1918, în comuna Nisporeni au decedat 60 de persoane. În primele 4 luni ale anului 1919, în aceeași comună au decedat 135 persoane. Cele mai multe au fost în lunile februarie (34) și martie (36). Odată cu venirea primăverii, mortalitatea a început să se reducă. În luna aprilie 1919, în comuna Nisporeni au decedat 26 persoane, cu 10 mai puțin decât în martie (36). Cu încălzirea timpului, cazurile de îmbolnăvire a oamenilor cu boli infecțioase deveneau tot mai rare.

Lupta cu bolile contagioase nu contenea nici vara. La 4 iunie 1919 Th. Ionescu-Dore comunica prefecturii Chișinău că starea sanitară din plasa Nisporeni continua să lase mult de dorit: „Pe de o parte, insuficiența personalului medical, iar pe de alta, încăpăținarea țăranilor face ca tifosul exantematic în loc să descrească, din contra, face ravagii înspăimântătoare...Măsurile de îndreptare în limitele puterii noastre de azi sunt acelea pe care le-am arătat (în rapoartele anterioare - *n.n.*). Față de numărul mare al bolnavilor din aceeași gospodărie am hotărât înființarea unui spital de izolare în care scop am rechiziționat paturi, rufărie pentru 35 persoane. Însă, pe de o parte, lipsa de familii pentru chiria localului și pentru plata personalului necesar, iar pe de altă parte, lipsa personalului medical ne-au împiedicat de a face acest spital de izolare. Desigur, se știe dle prefect, că la spitalul Nisporeni este un singur doctor și un felcer, care de abia poate face față cerințelor spitalului față de numărul mare al bolnavilor. În luna lui martie au fost (30 bolnavi) necum se mai poartă vizita bolnavi aiurea. De aceea credem că este de absolută nevoie numirea unui medic de plasă cum și a doi agenți sanitari în această regiune”¹⁶.

Peste o oarecare perioadă de timp, Th. Ionescu-Dore menționa că din cauza insuficienței financiare în domeniul sănătății lucrurile se mișcau mai încet decât era nevoie. La 7 august 1919 el relatează despre starea sanitară din plasă că „lasă mult de dorit și ce este mai îngrijorător este faptul că a trecut timpul favorabil pentru o dezinfectare generală a locuitorilor satelor și din lipsă de personal medical ca și de medicamente nu s-a luat nici o măsură ca astfel la iarnă (să fie) ferii de acest flagel (tifos exantematic - *n.n.*). Cu modestele noastre mijloace și cu puterile noastre am făcut,

dle prefect, în com(una) Nisporeni... o baie populară...”¹⁷. În continuare subprefectul relatează că în comună se afla și un cuptor de deparazitare, însă nu putea fi utilizat din lipsa unui specialist, care să-l pună în funcțiune.

În urma măsurilor întreprinse de autoritățile române, treptat, starea sanitară din plasa Nisporeni și din alte subdiviziuni din regiune se ameliorează. Este evident faptul că în urma acestor măsuri energice ale autorităților locale, în 1919 numărul cazurilor de boli infecțioase s-a redus substanțial. Doar în luna ianuarie 1920 apăruse unele cazuri izolate de tifos exantematic. În scopul de a preveni o nouă epidemie de boli infecțioase autoritățile au interzis locuitorilor ca ei să vină în biserică cu mortul și pomenirea lui. În 18 aprilie 1920 subprefectura plasei Nisporeni raporta că starea sanitară deja se ameliorase față de luna precedentă. În 1921-1922 starea epidemiologică din plasă se ameliorase substanțial. Drept dovadă servește raportul subprefecturii Nisporeni din noiembrie 1922 adresat prefecturii că în plasă starea sanitară era foarte bună. Pe parcursul lunii noiembrie, când fusese întocmit raportul, în plasă nu fusese înregistrat nici un caz de boală molipsitoare.

La combaterea extinderii bolilor infecțioase un rol important îl jucau instanțele medicale. În perioada interbelică, în Basarabia a sporit considerabil numărul dispensarelor, spitalelor și centrelor de deparazitare. Instituțiile de ocrotire a sănătății se aflau, cu prioritate, în centrele administrative respective. Bineînțeles, atare organe se aflau și în Nisporeni, unde își avea sediul subprefectura (numită ulterior pretură) plasei cu același nume. În 1923, în localitatea menționată se afla medicul de plasă, o moașă de circumscripție, un spital de stat și o farmacie (Dicționarul 1923, 266-267). În același an au fost înregistrați medicul Efimie Blanc și farmacistul Blanc Valman Lea (Anuarul 1924, 112). În 1925-1926 pe post de moașă activau Maria Derevici, Valentina Petrașcu și Elena Radzivil (Anuarul 1926, 2358). În perioada interbelică un spital se afla și la Boldurești, care o anumită perioadă de timp a fost și centru de plasă.

Primul Război Mondial a lăsat urme adânci în rândul populației Basarabiei. În 1920 au fost întocmite tablouri cu numele invalizilor, ale văduvelor de război și ale orfanilor. În satul Nisporeni au fost înregistrați 11 invalizi de război: Simion

¹⁶ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 96 verso.

¹⁷ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 25, f. 115 verso.

Gh. Adam, Toader Ion Țugulea, Simion Isac Guidea, Sofronie Gh. Robu, Constantin Nicolaev, Ion Gh. Ulinici, Dumitru Ion Bâtcă, Toader Meșcoi, Chiril Ion Crudu, Gheorghe Șt. Condurache. Tot atunci au fost înregistrate 25 văduve de război: Paraschiva Tofan, Irina Cataraga, Ioana Caragia, Paraschiva Crudu, Paraschiva Ciochină, Eftenia Grosu, Anastasia Gribcu, Elena Bâtcă, Anisia Cucina (probabil, Ciochină), Irina Răileanu, Seiga Bolt, Hantea Sraibman, Ecaterina Crudu, Tudora Fărâma, Paraschiva Beleiu, Maria Talpă, Nastasia Tulbure, Anica Cârlig, Ioana Adam, Paraschiva Musteață, Maria Munteanu, Aftenia Cheibaș, Ioana Ulinici, Anica Fărâma Șchiopu¹⁸.

În altă listă, mai completă, a fost înregistrat un număr de două ori mai mare decât în prima: Nadejda Munteanu, Alexandra Furtună, Anastasia Canuda, Ioana Pahomea, Daria Triboi, Paraschiva Tofan, Anica Bolun, Vasilca Gorobceanu, Irina Cataraga, Anica Oghina, Ecaterina Triboi, Elena Sârbu, Melania Robu, Elena Profirie, Ioana Caragia, Paraschiva Ciochină, Paraschiva Crudu, Aftenia Grosu, Ioana Lazăr, Anastasia Gribcu, Anica Fărâma, Varvara Șchiopu, Alexandra Vidrașcu, Elena Bâtcă, Zinovia Tabără, Anica Ciochină, Irina Răileanu, Feiga Volf, Maria Oghină, Ecaterina Crudu, Tudora Fărâma, Paraschiva Bobeică, Maria Talpă, Zinovia Tulbure, Anica Cârlig, Ioana Adam, Sofia Zubcu, Efimia Tulbure, Vasilisa Cârlig, C. Musteață, Maria Munteanu, Efimia Cheibaș, Eudochia Serafimovici, Anica Cebotari, Ioana Ulinici, Irina Bâtcă, Maria Basaova¹⁹.

În același an au fost înregistrați și trei orfani de război: Mihail Caragia, Ion Munteanu și Vasile Guidea²⁰. Bineînțeles, orfani de război la Nisporeni erau cu mult mai mulți. Aici e vorba de acele persoane care au rămas orfani nu numai de tată căzut în război, ci și de mamă decedată acasă, dar tot din cauza greutăților insuportabile prin care au trecut femeile cu gospodăria țărănești, rămase fără mână de bărbat.

Uneori medicul era nevoit să contribuie la rezolvarea anumitor chestiuni delicate, prin eliberarea certificatului referitor la starea sănătății unor persoane cu anumită funcție. Spre exemplu, într-un certificat medical se menționa: „Subsemnatul Efim Blanc, medicul spitalului Nisporeni-Riși-

nari, certific prin aceasta că examinând în ziua de 27 octombrie pe ajutorul de primar din com(una) Nisporeni, Vasile Zugravu, am constatat că dânsul suferă de miocardită, din care cauză nu e în stare a-și îndeplini cumsecade serviciul funcțiunii sale, deoarece-l împiedică a face eforturi fizice impuse de serviciul datoriei sale”²¹. Bineînțeles, asemenea documente creau o bază legală de concediere a unui funcționar într-o țară democratică, în care se respectau interesele statului, dar și ale cetățeanului.

După o anumită perioadă de timp au început să fie luate în considerație și nevoile celor care au suferit de pe urmele Primului Război Mondial. La 15 noiembrie 1921 subprefectura plasei Nisporeni raporta prefecturii județului Chișinău: „În urma războiului pentru întregirea neamului au rămas atâția orfani și văduve de război fără încă un ajutor din partea statului timp de aproape 3 ani. În toamna aceasta s-a luat dispozițiunea și un delegat al cercului de recrutare Chișinău... a venit pentru a lucra împreună cu notarii toate actele de pensie...”²².

Se ameliora și starea sanitară în Nisporeni. La 14 noiembrie 1921 subprefectura plasei raporta nu fără o anumită doză de satisfacție: „Starea sanitară umană este foarte bună și în cursul lunii nu s-a declarat nici o epidemie de boli infecțioase”²³. Starea sanitară bună în comună a fost menționată și în raportul lui Alexandru Cijevschi, ajutor de subprefect al plasei Nisporeni din 11 noiembrie 1922²⁴. Aceasta se datora și faptului că autoritățile locale, inclusiv cele sanitare, întreprinzând măsuri energice, au reușit să potolească epidemiile din teritoriu. La 7 februarie 1923 subprefectura raporta că în localitățile plasei Nisporeni „starea sanitară umană este bună afară de câteva cazuri de tifos exantematic ce au fost raportate la timp. Măsurile cele mai drastice s-au luat pentru evacuarea bolnavilor și dezinfectarea locuitorilor”²⁵.

În 1923, în satul Nisporeni au fost înregistrate 1375 de menaje (curți, gospodării) și 1335 clădiri locuite. Mai erau încă 78 clădiri nelocuite. În sat trăiau 5253, inclusiv 2695 persoane masculine și 2558 feminine (Dicționarul 1923, 268). În pofida faptului că o parte din bărbați a căzut pe frontu-

¹⁸ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 70, f. 11 verso.

¹⁹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 70, f. 89 verso.

²⁰ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 70, f. 11 verso.

²¹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 93, f. 45.

²² ANRM, F. 339, inv. 1, d. 93, f. 96 verso.

²³ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 155, f. 5, 5 verso.

²⁴ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 155, f. 44.

²⁵ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 209, f. 15 verso.

rile Primului Război Mondial, numărul bărbaților continua să-l depășească pe cel al femeilor.

Starea epidemiologică și epizootică din Nisporeni și în alte comune din plasă era satisfăcătoare. La 7 octombrie 1924 subprefectul Ion Dănilă relatează că starea sanitară umană și veterinară era satisfăcătoare, nu bănuia nici o epidemie și nici o epizootie. Ion Dănilă a atras atenția primarului ca să întreprindă măsuri „ca toți locuitorii din comună să curețe ogrăzile și drumurile de gunoaie și murdărie pentru a preveni bolile molipsitoare care mai întotdeauna își au focarele în aceste depozite de gunoaie și murdărie... Fântânile vor fi văruite și presărate cu nisip”²⁶. La 4 februarie 1925 subprefectura raporta instanțelor superioare: „Starea sanitară generală a populației și starea generală veterinară a animalelor este satisfăcătoare, afară de comuna Vărzărești, unde s-au constatat cinci cazuri de tifos exantematic. S-a(u) luat măsuri... de medicul respectiv pentru internarea bolnavilor în spital și dezinfectarea locuințelor acelor bolnavi”²⁷. La 25 martie cazuri de tifos exantematic au mai fost înregistrate la Grozești și Vărzărești. La 7 aprilie au fost semnalate cazuri de febră tifoidă în Zberoaia și Măcărești²⁸. În urma măsurilor întreprinse, boala nu s-a extins în comuna Nisporeni, unde se afla târgul săptămânal și alte instituții administrative, economice de circumscripție prin intermediul cărora putea să se propage această boală periculoasă din punct de vedere epidemiologic, deși pe ici, pe acolo după cum s-a menționat anterior mai apăreau cazuri de boală virală. Cazuri de apariție a unor boli infecțioase se vor repeta, însă, depistate la timp, ele nu duceau spre extinderea unor epidemii cu urmări grave pentru creșterea populației locale.

Cu încălzirea timpului de primăvară se intensificau nu numai lucrările de însămânțare pe câmpiile țării. Se cerea o curățenie generală în comună pentru a preveni apariția unor noi boli virale, primarul fiind preîntâmpinat de superiori, „însărcinat de a lua imediat măsuri să fie curățite toate străzile și curțile prin... (toate mijloacele pe - n.n.) care le găsește de cuviință”²⁹, relatează Mihail Crăciunescu la 12 aprilie 1925. Însă în continuare subprefectul menționa că, potrivit reclamațiilor medicului locuitorii nu se prea grăbeau să-și facă

vaccinile și M. Crăciunescu cerea primarului să dea ordin ca la „13 aprilie să se prezinte femeile și copiii din Nisporeni de Jos la spitalul... (din localitate - n.n.) pentru această vaccinare și pe ziua de 15 aprilie – locuitorii din Nisporeni de Sus la școala nr. 3. Șeful de post trebuie să fie încunoștințat pentru a da concursul necesar”³⁰.

În primăvara anului 1927, în comuna Nisporeni au apărut unele cazuri de boli infecțioase, care au pus în alertă pe medicii și autoritățile din plasă și județ. La 18 aprilie 1927 medicul primar al județului Lăpușna, Erosi Alexandru, a întocmit un proces-verbal, în care se menționa că de la 29 martie când a vizitat comuna Nisporeni, mai apăruse în localitatea cu același nume 7 cazuri de tifos exantematic. La casele acestora urmau să fie puse strajă până la deparazitarea lor completă. Pentru deparazitarea gospodăriilor urma să fie tunși și unși cu un amestec de ulei, târgul săptămânal se închidea, străzile se curățeau de gunoaie, casele se văruiau³¹. Toate măsurile amintite aveau menirea să pună capăt acestei maladii foarte periculoase, care amenința să se extindă și alte comune.

La 6 mai 1927 comuna a fost inspectată de medicul circumscripției VIII Nisporeni, relatând că la 2 mai au mai apărut încă două cazuri de tifos exantematic (Maria Ciochină de 23 ani și Anton Ciochină de 17 ani), bolnavii fiind internați în spital, iar în casa lor s-a făcut deparazitare și dezinfectare cu sulfură. În primele zile ale lunii mai, în comună s-au născut trei copii și a decedat o persoană, mișcarea naturală a populației fiind pozitivă. Au fost curățite străzile, oamenilor li s-a explicat cum să se comporte în situația dată. La porțile oamenilor bolnavi au fost puse table cu inscripția: „Nu intra!” În urma măsurilor întreprinse de personalul medical și autoritățile locale epidemia era deja în descreștere. Se putea de purces la redeschiderea târgului săptămânal din Nisporeni³², activitatea lui fiind sistată, anume, pentru a proteja locuitorii de la extinderea bolii infecțioase în timpul efectuării operațiilor comerciale și a creării unor aglomerații de oameni.

Autoritățile aveau grijă ca în localitate să fie utilizată apa doar din fântânile autorizate de o comisie specială, care urma să activeze în folosul populației. La 1 iunie 1926, Gheorghe Pițigoi relatează într-un

²⁶ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 258, f. 19-19 verso.

²⁷ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 320, f. 170.

²⁸ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 364, f. 46, 125.

²⁹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 320, f. 270.

³⁰ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 320, f. 270.

³¹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 638, f. 74-74 verso.

³² ANRM, F. 339, inv. 1, d. 638, f. 7-7 verso.

proces-verbal întocmit în prezența autorităților comunale: „Comisiunea pentru alimentarea cu apă a comunei nu a ținut nici o ședință de la înființarea ei. Se atrage atenția autorităților comunale a nu se mai construi în viitor nici o fântână fără autorizația dată de această comisiune”³³. Iar la 15 iunie 1927 pretorul Gheorghe Pițigoi cerea primarului ca „toți locuitorii să-și văruiască casa și să-și curețe curțile de gunoi”³⁴. La 13 septembrie Gheorghe Pițigoi menționa cu satisfacție că „higiена și salubritatea publică este bună. Străzile sunt curate și în jurul fântânilor s-a pus nisip. Starea sanitară umană și veterinară este bună”³⁵. Însă cu răcirea timpului apăreau și cazuri sporadice de boli virale. La decembrie 1927 pretorul menționa că „printre locuitori sunt cazuri de febră tifoidă. Bolnavii sunt internați în spitalul din localitate. S-a luat măsuri de combaterea epidemiei”³⁶. În urma acestor măsuri energice ale medicului susținut de șeful de post bolnavii de febră tifoidă s-au însănătoșit și deja la 21 ianuarie 1928 n-a fost înregistrat nici un caz de boală infecțioasă³⁷. Totuși, autoritățile nu se mulțumeau cu rezultatele obținute pledând pentru o curățenie totală. La 4 octombrie 1928 pretorul Gheorghe Pițigoi a cerut primarului să întreprindă măsuri urgente în vederea curățirii drumurilor și curților de gunoaie³⁸.

N-au fost depistate cazuri de boli infecțioase nici de către Ioan Niciocov, prim-pretor al plasei Nisporeni, care a vizitat comuna cu același nume la 16 ianuarie 1930 și a relatat următoarele: „Epidemii, epizootii sau boli infecțioase nu sunt în prezent. Satul este destul de curat”³⁹. Însă apăruse o problemă referitoare la curățenia din târgul săptămânal, despre care același prim-pretor Niciocov relatează: „Târgul săptămânal însă nu este îngrijit de loc cu toate că noi am dat ordin încă prin aprilie ca să se curețe târgul tot în aceeași zi după ce se termină iarमारocul și gunoiul adunat să se ardă, deoarece conține diferite bacterii aduse cu nutrețul scuturat adus din diferite localități”⁴⁰. Măsurile erau binevenite deoarece, anume, prin intermediul târgului, unde se aduna o mulțime de oameni și animale domestice puteau apărea epi-

demii și epizootii, care uneori afectau grav sănătatea oamenilor și vitelor.

Se întreprindeau măsuri în vederea inaugurării și funcționării corecte a cimitirelor de animale ca acestea să nu devină focare de boli molipsitoare. La 11 noiembrie 1928 medicul veterinar al ocolului 3 Nisporeni, inspectând comuna cu același nume, „a constatat că cimitirul de animale nu este împrejmuit nici cu șanț, nici cu gard, situat lângă drumul public, păscând prin el vitele”⁴¹. În continuare, în raportul șefului biroului județean către prefectură din 21 noiembrie 1928 se menționau prevederile regulamentului respectiv că „cimitirul trebuie să fie depărtat de locuințe, drumuri publice, fântâni, izvoare de apă, de locuri de pășune și de ape curgătoare...limitările trebuie să fie îngădite, în special, cu gard viu, astfel ca dezgroparea cadavrelor de către câini și fiare sălbatice să nu se poată face”⁴². Responsabil pentru respectarea prevederilor regulamentului era primarul. Au urmat stricte dispozițiuni pentru ca cimitirul, care era amenajat în vederea protejării populației de a nu fi contaminată cu boli infecțioase să nu se transforme într-un focar de infecție.

Și Dumitru Zugravu, pretorul ținutului Herța, care provizoriu exercita funcția de șef la plasei Nisporeni, relatează la 19 noiembrie 1929 că în localitatea de reședință a preturii „starea sanitară (era - *n.n.*) satisfăcătoare. Medicul primar din județ (Lăpușna care - *n.n.*) a vizitat comuna la 24 iulie 1929”⁴³. Această constatare a unei persoane venite dintr-o parte demonstrează că situația sanitară din localitate era, cu adevărat, satisfăcătoare.

Pe parcursul anului următor autoritățile locale au întreprins măsuri energice pentru a menține situația sanitară într-o stare bună. La 27 octombrie 1929 comuna a fost vizitată de către I. Țosuian, medic-veterinar al circumscripției Hâncești (suplinitoare a circumscripției Nisporeni), unde a inspectat „magazinele de mezeluri și brânzeturi, conserve de carne și pește, ouă și alte produse de origine animalieră și toate am găsit bine și în regulă”⁴⁴.

Uneori, pe timp de iarnă, în comuna Nisporeni mai apăreau cazuri de tifos exantematic, punând în alertă autoritățile locale și personalul medi-

³³ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 319, f. 248.

³⁴ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 633, f. 31 verso.

³⁵ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 638, f. 45.

³⁶ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 638, f. 143 verso.

³⁷ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 758, f. 18.

³⁸ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 758, f. 326.

³⁹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 640, f. 245.

⁴⁰ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 640, f. 345.

⁴¹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 465, f. 157.

⁴² ANRM, F. 339, inv. 1, d. 465, f. 157.

⁴³ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 465, f. 281.

⁴⁴ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 979, f. 236.

cal pentru a nu admite extinderea acestei boli în mediul populației. Spre exemplu, la 21 ianuarie 1930, în comună a apărut primul caz de tifos exantematic din iarna respectivă. Apoi, a mai apărut câteva cazuri, ultimul fiind înregistrat la 1 aprilie. Cei 12 bolnavi s-au însănătoșit. Au fost efectuate operații de deparazitare ale caselor bolnavilor. La 15 aprilie 1930 medicul circumscripției Nisporeni, inspectând comuna, n-a mai descoperit nici un caz nou de bolnavi de tifos exantematic. Printre elevi, de asemenea, nu s-au găsit bolnavi. Vizitând băcăniile și cârciumile, medicul n-a depistat produse alimentare alterate. Cele 12 cazuri de tifos n-au periclitat sporul natural al populației, în perioada de la 24 martie până la 15 aprilie fiind pozitiv – 14 (născuți – 28, decedați – 14) persoane⁴⁵. Și în timpul următoarei inspecții medicale de circumscripție, din 19 mai 1930, nu s-au depistat cazuri noi de tifos exantematic. S-a efectuat o nouă operație de deparazitare, bolnavi în rândurile elevilor nu s-au găsit, în instituțiile de alimentație publică bucate alterate n-au fost depistate. În perioada de la 15 aprilie până la 19 mai sporul natural continua să fie pozitiv 13 (24 născuți și 11 decedați)⁴⁶.

La 23 mai 1930 organele sanitare locale au luat sub controlul lor deosebit Nisporeni, deoarece în localitate au apărut cazuri de tifos exantematic. S-a constatat faptul că primul s-a îmbolnăvit la 18 ianuarie 1930, fiind depistat de organele sanitare peste trei zile. În afară de o persoană, care a decedat, restul bolnavilor s-au însănătoșit satisfăcător. Familiile contaminate nu se aflau în legături de rudenie, casele lor situându-se la mari distanțe unele de altele⁴⁷.

În procesul-verbal din 23 mai 1930 al medicului de circumscripție referitor la aceste evenimente dramatice se menționa: „Boala a fost suportată relativ ușor (în afară - *n.n.*), de un caz mortal, bolnav de miocardită. A(u) fost luate următoarele măsuri de contracarare: 1. S-a(u) internat toți bolnavii în spital, 2. S-a pus strajă la casele contaminate care s-a ridicat numai după ce casele s-a(u) dezinfectat, 3. S-a dezinfectat și s-a deparazitat casa cu pucioasă și cu var, prima dată după ce s-a ridicat bolnavii și a doua oară – peste o săptămână, 4. S-a deparazitat purtătorii de insecte din casele contaminate și casele învecinate prin tundere părților păroase și

ungerea cu ulei. 5. S-a așezat pe case contaminate (anunțul - *n.n.*) „Nu intrați, boală molipsitoare”. 6. S-a ținut conferința în ziua de 5 martie „Tifos exantematic” și măsuri de combatere, 7. Agentul sanitar inspecta satul în fiecare săptămână, ultimul bolnav, îmbolnăvindu-se în ziua de 11 aprilie. Și de atunci a trecut mai mult de 40 de zile fără să se ivească un caz nou”⁴⁸.

În acel an au fost doar două cazuri de scarlatină. La 2 octombrie 1930 au fost depistați Vascaș Țvilic (de 3 ani) și Deica Țvilic, veniți din Leova în ospete, au fost depistați fiind bolnavi de scarlatină și internați în spital. Însă după ce în casa lui Marcu Reiher, unde s-au aflat bolnavii în vizită, a fost dezinfectată cu formalină boala nu s-a extins și n-a afectat nici un copil din localitate. Medicul a constatat că atât elevii, cât și restul populației nu erau contaminați cu boli infecțioase. Localurile școlare erau întreținute curat. La 25 octombrie 1930 medicul N. Comorovschi relatează că sporul populației continua să fie pozitiv, în luna septembrie constituind 15 persoane (27 născuți, 12 decedați), iar în octombrie – 19 (27 născuți, 8 decedați)⁴⁹.

Informații mai ample despre populația Nisporenilor au fost colectate în timpul efectuării recensământului populației din decembrie 1930. Conform acestui document, în satul Nisporeni erau 5975 persoane cu trai stabil în localitate, inclusiv 3007 de gen masculin și 2968 de gen feminin. Din punctul de vedere al stării civile erau 1636 bărbați celibatari (persoane de gen feminin – 1414), căsătoriți – 1275 (1290), văduvi – 85 (241), divorțați – 8 (20) (Recensământul 1938, 138). Din informația prezentată se vede limpede că în pofida faptului că pe fronturile Primului Război Mondial au căzut 52 de recruți, în Nisporeni numărul persoanelor de gen masculin continua să depășească puțin pe cel feminin (cu 39 suflete). Deoarece bărbații se căsătoresc mai târziu decât persoanele de gen feminin, numărul celibatarilor era mai mare cu 222 persoane decât al femeilor. În schimb, datorită faptului că o parte din recruți au căzut pe front, numărul femeilor văduve era cu 156 persoane mai mare decât al bărbaților, ale căror consoarte trecuse în lumea celor drepte.

Din punctul de vedere al vârstei în satul Nisporeni au fost înregistrate persoane de gen masculin de până la 6 ani – 670 (feminin – 635), de la 7

⁴⁵ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1260, f. 64.

⁴⁶ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1260, f. 65.

⁴⁷ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1261, f. 51-51 verso.

⁴⁸ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1261, f. 51 verso.

⁴⁹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1260, f. 200.

până la 12 – 384 (350), de la 13 până la 19 – 433 (448), de la 20 până la 64 – 1401 (1422), peste 64 – 102 (103), cu vârste nedecarate – 17 (10) (31, 400). Cea mai mică diferență dintre reprezentanții celor două genuri se observă la persoanele de vârstă a treia – un suflet. O diferență mai mare se observă la persoanele cu vârste între 20 și 60 ani, femeile având un număr mai mare (21), decât al bărbaților. În schimb, până la 19 ani inclusiv numărul persoanelor de gen masculin era mai mare decât feminin, ceea ce demonstrează că se nașteau mai mulți băieți decât fetițe (până la 6 ani – cu 35 persoane, de la 7 până la 12 – 34). Din cauza că în anii Primului Război Mondial mulți bărbați fuseseră mobilizați în armata imperială rusă, numărul persoanelor masculine cu vârste între 7 și 12 ani era mai mic decât de până la 6 ani (286, la cele de gen feminin – 285). Numărul persoanelor de gen masculin, cu vârsta de 7-13 ani, era mai mic și față de cele de 13-19 ani (49, la cele de gen feminin – 98). Diferența dintre persoanele masculine și feminine cu vârste cuprinse între 13 și 19 ani ar putea fi explicată prin faptul că în timpul Primului Război Mondial o bună parte din adolescenți erau folosiți la munci grele (în condițiile unei eventuale alimentații insuficiente), unii dintre ei având un sfârșit prematur.

Din punct de vedere etnic, majoritatea populației satului era formată din români basarabeni, care la finele anului 1930 numărau 5313 persoane. Atunci, în Nisporeni mai locuiau 375 evrei, 172 ruși, 44 țigani, 24 polonezi, 18 germani, 13 bulgari, 7 greci, 5 ucraineni, un armean, un turc și un ungur (două persoane nu s-au identificat din punct de vedere etnic). Vorbitori de limbă română în localitate au fost înregistrați 5443 oameni, idiș – 368, rusă – 97, țigănească – 28, bulgară – 16, germană – 8, poloneză – 7, armeană – 3, greacă, turcă și armeană – câte unul (fără identificare lingvistică – 2 persoane) (Recensământul 1938, 274-275). Din informația prezentată ar reieși că o parte din reprezentanții minorităților etnice din localitate preferau să utilizeze limba română nu numai în locurile publice, ci și în familie.

Cu venirea timpului ploios de toamnă târzie, au reapărut unele boli în mediul celor săraci. La 13 decembrie 1931, C. Zaharov relatează: „Din epidemii s-au constatat trei cazuri de tifos exantematic și multe cazuri de pojar la copii”⁵⁰. În lunile urmă-

toare tifosul s-a extins foarte repede. Din relatările medicului Nicolae Comarovschi aflăm că la 11 și 12 februarie a fost descoperit bolnavul Mihail Fărâma (de 69 ani), la 14 și 19 februarie – Anca Bâtcă (12), Iacob Ulinici (10), 23 februarie – Chiril Tulbure (9). Medicul a convocat agenții sanitari pentru cercetare și deparazitare. Cercetările se făceau din casă în casă, bolnavii fiind descoperiți, erau internați în spital, iar casa – deparazitată cu sulfură, îmbrăcămintea și albiturile – spălate, persoanele din casa contaminată – tunse pe cap și deparazitate cu amestec de petrol și ulei, școlile – închise pentru două săptămâni. De la 12 decembrie 1931 până la 29 februarie 1932, în comuna Nisporeni s-au îmbolnăvit de tifos exantematic 34 de persoane din 19 case, dintre care trei au decedat⁵¹.

La 1, 2, 4 martie N. Comarovschi și agenții sanitari Radzivil, Pincus Feighin și Vasile Valcov au depistat bolnavi de tifos exantematic. Medicul împreună cu agenții sanitari efectuau o muncă de zi cu zi pentru a depista la timp și a trata bolnavii în vederea protejării oamenilor sănătoși și a nu permite extinderea unei boli periculoase în rândurile populației. Nu trebuie de uitat nici faptul că aceste cazuri de boală erau tratate în condițiile complicate de criză economică mondială din 1929-1933, care au afectat și populația Basarabiei.

Pe fundalul crizei economice mondiale, care a slăbit situația materială a unor familii socialmente vulnerabile au apărut mai multe cazuri de tifos exantematic în rândul locuitorilor din comuna Nisporeni, soldându-se și cu unele decese. Spre finele primăverii anului 1932 autoritățile române au reușit să reducă efectele bolii, la 13 mai declarând că în comună „epidemii nu sunt, sunt numai câteva cazuri de tifos exantematic”⁵². Spre toamnă starea sanitară în comuna Nisporeni și plasa cu același nume se ameliorase. La 5 octombrie 1932 pretura relatează că „în cursul lunii (septembrie - n.n.) bolnavi noi nu s-au înregistrat. Bolnavii se tratează. Epidemia, aproape, s-a stins cu totul”⁵³. În așa mod, autoritățile administrative și medicale, întreprinzând măsuri energice, au reușit să oprească o epidemie, care începuse să facă ravagii în mediul populației din comuna Nisporeni și plasa cu același nume cu pierderi minime de vieți omenești.

⁵¹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1684, f. 57.

⁵² ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1684, f. 124 verso.

⁵³ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1684, f. 149 verso.

⁵⁰ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1684, f. 22.

În 1934, primul an de după criza mondială din 1929-1933, starea sanitară din comună a fost bună, fără începuturi de epidemii de boli infecțioase, care periodic puneau în alertă organele medicale și administrative locale. Doar unele cazuri de malarie și de boli sociale (în primul rând, de tuberculoză) erau combătute cu succes de către organele sanitare locale⁵⁴.

Unele informații despre activitatea administrației locale în domeniul social conține bugetul comunal din 1935/1936. În document anumite sume erau prevăzute pentru invalizi, săraci (1,5 mii lei), ajutoare bătrânilor, văduvilor și infirmilor lipsiți de mijloace materiale (o mie de lei), ajutoare sinistraților (2 mii lei), transportul pe calea ferată a celor lipsiți de mijloace financiare care aveau nevoie de ajutor medical calificat (1,5 mii lei)⁵⁵. Aceste alocații, nu prea mari, erau menite să ușureze viața celor mai triști din localitate, cu mijloace modeste de trai, demonstrând încă o dată că România era un stat democratic⁵⁶. La aceasta se mai adaugă cheltuielile de ordin sanitar (întreținerea fântânilor și repararea cișmelelor – 2,4 mii lei)⁵⁷.

Organele centrale și locale aveau grijă ca persoanele socialmente vulnerabile să nu sufere din cauza ridicării nejustificate la prețurilor la produsele de larg consum. Spre exemplu, la 1 iulie 1936 comisia interimară a comunei Nisporeni a fixat pe luna în curs următoarele prețuri: pâinea albă calitatea I – 7 lei/kg, pâinea albă calitatea II – 5 lei, carnea de vacă – 18, carnea de porc – 20, slănină – 30, cârnați – 40 lei ș.a.⁵⁸. Pentru cei care trăiesc în ziua de azi ar fi o curiozitate să afle că, spre exemplu, atunci slănină era mai scumpă decât carnea de porc. Însă nu pot fi unele și aceleași prețuri pentru toate timpurile și gusturile. Principalul pentru comisia interimară de atunci era să nu permită o escaladare nejustificată a prețurilor, care putea afecta grav persoanele socialmente vulnerabile.

Însă, bineînțeles, organele locale, în primul rând, cele medicale manifestau grijă de sănătatea oa-

menilor, având sarcina nobilă să depisteze la timp încălcările de ordin sanitar, bolnavii ș.a. La 16 mai 1938 N. Istrătescu, medicul spitalului din Nisporeni, vizitând comuna cu același nume, a constatat faptul că în măcelării se menținea curățenia respectivă, toți comercianții obținuseră autorizațiile corespunzătoare de la comisia de igienă, a dat cinci consultații și a inspectat elevii din școlile nr. 1 și 2. La rândul său, doctorul Morgulis, medicul circumscripției Boldurești, vizitând la 8 iulie 1938 Nisporeni, a constatat că în comună starea sanitară era satisfăcătoare, boli epidemice n-au fost depistate. În prima săptămână a lunii iulie se născuseră patru copii (un băiat și trei fetițe), dintre care unul în primele zile după apariția sa pe lume a decedat⁵⁹. La 21 iunie 1938 Morgulis a constatat faptul că în primele trei săptămâni ale lunii iunie au apărut pe lume 20 de copii și au decedat șapte persoane, sporul natural constituind 13 noi născuți. Printre cei decedați au fost patru copii, inclusiv unul s-a născut mort, trei bolnavi de debilism congenital. Ceilalți morți, doi au decedat de pneumonie și unul de miocardită. Starea sanitară și epidemiologică continua să fie satisfăcătoare fără înregistrarea unor boli virale. De la 1 până la 25 iulie, în Nisporeni se născuseră 11 copii (3 de gen masculin și 8 feminin) și decedase șase persoane. Sporul natural, de asemenea era pozitiv, constituind 5 noi născuți. Printre cei decedați au fost bolnavi de pelagră (2), debilism congenital (1), bronho-pneumonie (1), dizenterie (1) și tuberculoză pulmonară. Au urmat noi vizite ale medicului, efectuându-se lucrări de deparazitare, în primul rând, a celor unde anterior fusese bolnavi de tuberculoză. Organele sanitare constatau faptul că fântânile erau ținute într-o stare bună, urmând să se efectueze dezinfectări pe malul iazului, care se afla la o depărtare mică de târgul de vite. Au fost vizitate trei băcănii și o măcelărie, constatându-se că ele erau întreținute bine⁶⁰.

În a doua jumătate a lunii august, în Nisporeni se observă o ușoară reducere a ratei de creștere a locuitorilor, născându-se doar patru bebeluși și decedând tot atâtea persoane. Printre cei decedați doi erau de enterită, unul de debilitate congenitală, iar altul de 50 de ani – de epilepsie. Autoritățile întreprindeau măsuri sanitare intense, fiind dezinfectate peste 50 de case și mai multe fântâni (apăruse trei cazuri de malarie infectivă). Perso-

⁵⁴ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 1804, f. 12.

⁵⁵ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 10401, f. 11.

⁵⁶ Spre deosebire de România, unde chiar și în cele mai grele situații economice autoritățile au reușit să protejeze populația de insuficiență de alimente, în fosta Uniune Sovietică, condusă de un regim totalitar, în 1922, 1933 și 1947 de foame au murit milioane de oameni.

⁵⁷ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 10401, f. 11 verso.

⁵⁸ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2151, f. 188 verso.

⁵⁹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2370, f. 41, 307.

⁶⁰ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2371, f. 16, 99.

nalul sanitar explica mamele tinere cum să fie alimentate și îngrijite sugacii⁶¹.

La 21 noiembrie 1938, pretorul Hr. Zaharov relatează că în comună nu erau cazuri de epidemii și epizodii. Baia aflată pe lângă „Casa Națională”, de care se foloseau mai mulți funcționari și comercianți, dar și unii locuitori simpli, deja se reconstruise⁶².

În cea de a treia săptămână a lunii august, în Nisporeni s-au născut cinci copii și au decedat trei persoane, inclusiv Ecaterina Ciochină (de un an, de difterie), Irina Iftode (de enterită) și Axinia Caragea (de 42 ani, de pelagră). La 23 august medicul girant relatează că n-au fost depistate cazuri de boli virale în localitate. Însă apăruseră recidive de malarie, agentul sanitar Șehtman depistând 50 de agricultori care urmau a fi tratați fie la domiciliu, fie la spital, unde erau plasați bolnavii cronici. Pe parcursul săptămânii respective au fost deparazitate 38 de case și curățate fântânile înămolite, au fost întreprinse măsuri de revaccinare a unor locuitori din Nisporeni. În localitate nu erau băltoace, care ar fi putut provoca boala malariei. Grajdurile erau întreținute curat, iar cânepa se „topea” în iazurile din afara localității. Concomitent, a avut loc o inspecție efectuată în Nisporeni de medicul-veterinar, doctor F. Gotfrid, la 19 august 1938. Depistând în curtea lui Pavel Ciaicovschi o bovină bolnavă de antrax (boală care putea afecta și sănătatea oamenilor) medicul-veterinar a interzis eliberarea biletelor de vânzare a animalelor domestice din curtea lui P. Ciaicovschi și sângerarea vitelor. F. Gotfrid, de asemenea, a cerut ca imediat ce se vor depista cazuri de boală, animalele suferinde urmau să fie imediat izolate. La 31 august și 1 septembrie 1938, prin Nisporeni a trecut medicul-veterinar al circumscripției nr. 5 Constantin I. Antohi, care a inspectat abatorul, gospodăria comunală și măcelăria fără ca să depisteze grave încălcări a regulilor sanitare⁶³. Și prin aceste măsuri energice se văd rezultatele pozitive ale activității autorităților române în vederea protejării sănătății oamenilor simpli din Basarabia, în cazul de față, din comuna Nisporeni.

O inspecție mai amplă au efectuat medicul de circumscripție (Morgulis) și cel militar stagiar (Fetirgher Maximilian) la 11-14 septembrie 1938. Au fost vizitate 1027 case și gospodării, majoritatea

fiind văruite și cu lantrine (excepție fiind nevăruite 247 case, fără lantrine - 138). Toate focarele de tifos exantematic din ultimii ani au fost vizitate de medicul militar stagiar, rufăria fiind etuvată (45 etuvări). În timpul expediției au fost depistați și unii suferinzi de boli sociale: malarie – 41, tuberculoză pulmonară – 3, pelagră – 5, sifilitici – 3, scaliși – 5. În afară de unii bolnavi de malarie (totuși erau cam mulți!), cea mai mare parte a suferinzilor au fost internați în spital, unde urmau să primească o tratare specială și calitativă⁶⁴.

La 18 noiembrie 1938 Pavel Dornic, medicul spitalului din Nisporeni, a constatat faptul că starea sanitară a satului era satisfăcătoare, toate casele deja fuseseră văruite. Însă malarie mai continua să facă ravagii, fiind depistați 8 elevi dintr-o școală primară. În 19 gospodării au fost depistați doi bolnavi (Tudora Vieru de pelagră și un bătrân de 60 de ani). Boli epidemice în continuare nu erau în localitate.

Ca și în alți ani, situația demografică a comunei spre toamnă se înrăutățea puțin. La 29 noiembrie medicul Pavel Dornic a constatat faptul că în ultima decadă a lunii noiembrie au fost înregistrați 8 copii noi născuți și decedase opt persoane (de rahitism, tuberculoză pulmonară, astenie, pneumonie, enterită și în urma unui accident). În timpul toamnei târzii, însoțită de o umiditate sporită, malarie continua să afecteze populația, apărând și unele cazuri grave. Medicul a cerut agentului sanitar local să vaccineze copiii născuți în 1938 și revaccinarea celor apăruiți pe lume în anul precedent⁶⁵.

La 9 decembrie 1938 medicul Pavel Dornic putea deja să facă bilanțul creșterii populației din comună pentru aproape întregul an. Medicul a constatat că pe parcursul celor 11 luni și o săptămână, în comuna Nisporeni s-au născut 264 copii și au decedat 166 persoane (inclusiv 7 născuți morți)⁶⁶. Prin urmare se poate constata faptul că pe parcursul anului rata de creștere a populației Nisporenienilor era în general pozitivă.

Lupta cu bolile sociale a continuat și în 1939. La 27 mai 1939 medicul Pavel Dornic împreună cu agentul sanitar Th. Radzivil au inspectat și dezinfectat mai multe case din mahalaua „Cordun” și „Tonina”. În cele 28 de gospodării inspectate din „Tonina” au fost depistate 12 cazuri de pelagră și 8

⁶¹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2371, f. 287-288.

⁶² ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2371, f. 305.

⁶³ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2371, f. 241-241 verso, 242.

⁶⁴ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2371, f. 281.

⁶⁵ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2371, f. 406.

⁶⁶ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2371, f. 406.

de malarie. Bolnavii au fost supuși unui tratament medical. Mai fuseseră depistați încă doi bolnavi de scarlatină, care erau deja pe cale de însănătoșire. Au mai fost inspectate două întreprinderi comerciale, care se aflau într-o stare satisfăcătoare din punct de vedere igienic⁶⁷.

La 6 iunie 1939 medicul Pavel Bornic a constatat faptul că în primele 5 luni ale anului s-au născut 136 copii și au decedat 143 persoane, ceea ce rezultă că pe timp de iarnă mortalitatea era mai ridicată. Cei doi bolnavi de scarlatină, Beila Șvarțbein (de 8 ani) și Reva Ghitnic (11), se vindecaseră. Se cerea din nou vaccinarea celor născuți în 1938. În localitate era un dispensar pentru copii⁶⁸. La 13 iunie au fost vaccinați 187 copii născuți în 1936⁶⁹. Deși în această perioadă a timpului fără antibiotice mortalitatea infantilă era destul de mare, to-

tuși, cea mai mare parte a copiilor mici continua să trăiască. Anume datorită faptului că autoritățile române au întreprins măsuri energice mortalitatea infantilă din Nisporeni era relativ redusă, bineînțeles, în condițiile respective de atunci.

După înfăptuirea Marii Uniri, în Nisporeni ca și în alte localități din Basarabia au loc schimbări pozitive în evoluția demografică, starea sanitară, nivelul de viață a populației. Însă perioada interbelică a fost prea scurtă pentru ca țărani basarabeni să atingă nivelul de trai din cele mai dezvoltate regiuni ale României cum ar fi cel din Banat, nemaivorbind de standardul de viață al țărilor occidentale dezvoltate. Din această cauză rata mortalității continua să fie relativ ridicată, diminuând mult excedentul natural al populației, mai ales, în anii de secete, crize economice ș.a.

Bibliografie

Anuarul 1924: Anuarul „Socec” al României Mari, vol. II (1923-1924) (București 1924).

Anuarul 1926: Anuarul României Mari pentru comerț, industrie, meserii și agricultură 1925-1926 (București 1926).

Dicționarul 1923: Dicționarul statistic al Basarabiei (Chișinău 1923).

Recensământul 1938: Recensământul general al populației României, 1930, vol. 1 (București 1938).

Справочная книга 1915: Справочная книга Кишиневской епархии за 1915 год (Кишинев 1915).

Demographic and sanitation development of the Nisporeni village (1914-1940)

Abstract

The article elucidates the negative impact of the First World War on the development of population in Bessarabia using the example of the Nisporeni village. As a result of the urgent measures taken by the local Romanian authorities, the spread of contagious diseases was stopped. The birth rate has increased, the mortality rate dropped and population growth became positive.

Демографическое и санитарное развитие местечка Ниспорень (1914-1940 гг.)

Резюме

В статье освещается негативное влияние Первой мировой войны на развитие населения Бессарабии на примере местечка Ниспорень. В результате энергичных мер, предпринятых местными румынскими органами власти, было остановлено распространение инфекционных заболеваний. Рождаемость увеличилась, смертность снизилась, и прирост населения стал положительным.

20.12.2014

Dr. hab. Ion Chirtoagă, Institutul de Istorie al AȘM, 31 August 1989, 82, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: ionchirtoaga@yahoo.com

⁶⁷ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2478, f. 50.

⁶⁸ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2478, f. 51a.

⁶⁹ ANRM, F. 339, inv. 1, d. 2478, f. 53.